

Eric Bos

De trouwe nimf

een Venetiaanse roman

boekwerk & partners

PRELUDIO

I

Venetië, juli 1731.

De grandioze zegetocht van de zon voerde langs een decor van rose, vanille en hemelblauw. De stad, de lagune, alles kwam tot leven. Aan de kaden werd het snel drukker, gondels en vrachtbootjes van de andere eilanden werden af en aan geroeid of lieten hun zeilen bollen in de wind. Gapend slenterden enkele nachtwakers op deze vroege ochtend langs de kaden en keken naar de hemel, naar het palet van breekbare kleuren.

In de Ospedale di Santa Maria della Pietà had de ochtendklok zich al laten horen. Wie, ondenkbaar natuurlijk, op zijn buik en met zijn hoofd op zijn handen gesteund op de houten gangvloeren had gelegen, zou een even merkwaardig als opwindend schouwspel hebben gezien van ontelbare blote vrouwenvoeten die haastig hun slaapkamers en slaapzalen verlieten om zich, met hun wapperende blauwlinnen rokken naar het trappenhuis te spoeden. Het gonsde van honderden fluisterstemmen. De ochtendzon toverde lichtvlekken in het halfduister van muren, vloeren en plafonds. In het trappenhuis werden tijdens de afdaling nog snel schorten geknoopt en mutsjes vastgespeld. Opnieuw luidde een klok, ditmaal van de eetzaal.

Alle meisjes, tussen de acht en twintig jaar, verdrongen elkaar bij de ingang, zochten hun vaste plaatsen aan de lange tafels

en banken en vouwden de handen voor het ochtendgebed, gericht aan Santa Agnes, Santa Clara, Santa Agatha en Santa Cecilia. Vooral Santa Cecilia, de schutpatrones van de muziek en de musici.

Op andere plaatsen in het gebouw klonk babygekrijs en kindergehuil. Zo doodstil en donker als het weeshuis die nacht was geweest, zo lawaaiig en licht was het nu. Luiken werden opengeworpen, beddegoed over vensterbanken gehangen, de van alle nachtadem muf geworden kamers en zaaltjes werden gelucht, pispotten in optocht naar het gat in de binnenplaats gebracht om ze met luid geklater te legen. Wie uit het raam over de lagune keek, zag het water schitteren als een veld met bloeiende diamanten.

Op de kade werd geschreeuwd, gondeliers, marktkooplui, arriverende groentenschepen. Het vuur van de kleine vuurtoren aan het kadehoofd van het Canal Grande was al gedoofd. Kerkklokken begonnen te luiden, het eerst die van de splinter-nieuwe Chiesa Santa Maria della Salute waarvan de krijtwitte koepel aan de overkant stond te blikkeren. Daarna volgden onmiddellijk de klok van de Orologio boven de ingang tot het San Marcoplein en de klokken van de San Marco zelf. Zeven uur.

De klok van de eetzaal werd opnieuw driftig geluid, de meisjes en vrouwen spoedden zich naar de muziekzaal, waar het komende uur zou worden gerepeteerd dat het een aard had. 'Avanti, avanti,' klonk het. 'Kom Cristina, kom hier zitten, ik zal je helpen met het stemmen van je cello.' 'Anna en Mabella, hierheen, we vormen vandaag een trio.' Uit kasten en kisten kwamen de muziekinstrumenten tevoorschijn. Anita dalla Violone, Carmelita dalla Theorba, Anna dalla Gitarra; omdat geen van de zeshonderd meisjes, toen ze te vondeling werden

gelegd, een achternaam hadden meegekregen, werden ze in het Ospedale della Pietà genoemd naar het instrument dat ze leerden bespelen: Regina dalla Flauto, Susanna dalla Tromba, Elisa dalla Violine, Clara dalla Mandolino.

‘Attenzione!! Maestro Vivaldi!’ Het geroezemoes verstomde. Ergens klonk nog een gillette, onderdrukt gegiechel, gekuch, een strijkstok die op de marmeren vloer kletterde, muziekpapier dat naar beneden dwarrelde. En de zonnestralen die door de ramen bijna hoorbaar op de muren werden geworpen.

Antonio Vivaldi was, zoals gewoonlijk, van zijn huis aan de Calle San Antonio naar de Ospedale gewandeld en kwam nu, gekleed in een wijd ochtendgewaad, een bundel muziekpapier onder zijn ene arm, een viool onder de andere, op zijn gemak de zaal binnen. Op zijn ‘goedemorgen,’ antwoordde een koor van meisjestemmen. ‘Goedemorgen Maestro Vivaldi.’ Acte de présence. De assistente, een van de oudere zusters, klapte in haar handen en noemde de namen van de zieken op. ‘Maria dalla Flauto heeft verlof en is naar haar familie in Mantua afgereisd. Eleonore dalla Clarinetto is uitgenodigd door de Doge in verband met haar aanstelling als koorleidster in de San Marco.’

Antonio Vivaldi knikte, hoestte, rommelde wat tussen zijn paperassen en zette de viool aan zijn schouder.

51 jaar was Antonio Luca Vivaldi, de beroemdste violist van het westelijk halfrond. Maestro Virtuoso. Aan zijn weerbarstige rode krullen had hij zijn bijnaam te danken, Il prete rosso, de rode priester. Een enkele krul sprong onder de wit bepoe-derde pruik vandaan.

In 1703 was hij gewijd als priester en aangesteld als vioolmeester bij het weeshuis waar hij de leiding kreeg over het Ospedale della Pietà om een deel van de snel groeiende wees-

meisjesschare door middel van muziek op te voeden. Zeshonderd wezen telde het Ospedale inmiddels, een tiende daarvan bekwaamde zich in de muziek en als muziekcentrum was het Ospedale wereldberoemd. Toeristen die in die tijd Venetië bezochten, kwamen de naam Vivaldi al tegen in hun reisguiden.

‘Silenzio! De celli eerst.’ Vivaldi sloeg de maat met een opgerold stuk muziekpapier terwijl de strijkstokken van een groepje van vier cellistes hun instrumenten lieten zoemen. ‘Allegro,’ herinnerde de maestro zijn pupillen aan het wat al te langzaam genomen tempo, ‘Molto, molto!’ De rest zat zwijgend toe te kijken en te luisteren hoe de cellistes het er van afbrachten. Dit was nog maar het begin, de dag zou na de eerste muziekles, zoals gewoonlijk, gevuld worden met corvee, met een wandeling door de tuin van het achter het Ospedale gelegen klooster van Lorenzo, gevolgd door de tweede muziekles. Dan was het één uur ‘s middags en volgde het kerkbezoek, daarna een lichte maaltijd en, in dit hete zomerweer, een siësta waarna aan het eind van de middag de derde muziekles of repetitie volgde voor de vocale uitvoeringen die ‘s avonds in de kerkzaal van het Ospedale gegeven werden.

De meisjes spanden zich tot het uiterste in. De jeugdige blokfluitklas, de oudere vioolgroep en ‘s middags de bijna volwassen meisjes met hun trompetten en trombones. Wie op de kade van de Riva degli Schiavoni liep, keek soms vol verbazing langs de gevels van de Ospedale omhoog. Uit elk raam kwam weer een ander geluid, met elkaar klonken al die oefeningen en repetities als één groot, ongedisciplineerd orkest. Soms werd vanaf de kade naar al deze muzikale geluiden geroepen en gefloten. Want menig jonge gondelier was zich er maar al te

zeer van bewust dat achter elk instrument vast wel een bloedmooie meid schuilging. En omdat muziek een hemels geluid voortbrengt, als er tenminste niet al te vals wordt gestreken, geblazen of getokkeld, werden de onzichtbare muzikantes in de gedachten van al die nieuwsgierige toehoorders op straat steeds mooier en verleidelijker. Ja, het Ospedale della Pietà was een typisch Venetiaans verschijnsel. Was Venetië niet de stad van de liefde, de schoonheid en de muziek?

NOTTURNO

II

Milo Picander arriveerde laat in de avond in Venetië. Een hele lange dag had de reis van Milaan naar de kust van de Veneto geduurd. Hoe lawaaiig was het logement in Milaan de afgelopen nacht geweest, net als de onverlichte straten waar het geschreeuw of het geblaf nooit verstomde. Het had er gestonken, meer nog dan hij van Parijs gewend was. Terwijl Parijs nota bene de naam had de smerigste stad van Europa te zijn. Vooral op de rive droite zorgde het rottende groente- en visafval van de markten voor een bijna onleefbaar klimaat. Om over de slagerijen en het slachthuis maar te zwijgen. En wie waagde zich in de onverlichte straatjes en steegjes links en rechts van de Seine waar de bewoners niet zelden hun behoefte op straat deden? De uitvinding van het reukwater was een zegen voor de mensheid, vond hij. En dan had hij het nog niet eens over de uitpuilende begraafplaatsen waaruit, vooral bij warm weer, een misselijkmakende geur opsteeg. Die van de heuvel van Père Lachaise, net even buiten de stadsmuren, scheurde aan de flanken zelfs open, zodat de kisten er uitstaken en het stadsbestuur overwoog de hele heuvel af te graven om een paar kilometer verder buiten de stadsmuur een nieuw Père Lachaise op te zetten. Zoals ook de discussies over een rioleringsstelsel opnieuw de kop opstaken. De koning was wegens de stank de stad ontvlucht en resideerde prinsheerlijk in Versailles. Vanaf het moment dat de reiskoets aan Parijs

ontsnapt was, bleef de stank achter als een wolk zwavel boven een dampende vulkaan.

Diezelfde ervaring had Picander ook toen hij deze ochtend Milaan had verlaten, al roken ook zijn medepassagiers, evenals hijzelf misschien, niet al te fris in de reiskoets waarvan de veren behoorlijk aan vernieuwing toe waren. Je nam nu eenmaal hoogstens eens in de maand een bad. Maar het gewone volk, zoals Picander enigszins vilein tegen zijn reisgenoten opmerkte, leek nog nooit van schoon water, laat staan van een bad te hebben gehoord.

Italië viel hem tot nu toe tegen, vooral omdat altijd werd geroepen dat het beslist het mooiste gebied van Europa was. Na de lieflijke heuvels en indrukwekkende bergen van de Franse natie en al helemaal na de spectaculaire, door haarspeldbochten en peilloze ravijnen doorsneden Zwitserse Alpen tussen Bern en Como bleek Italië eigenlijk een tamelijk kleurloos, mager begroeid en plat land, althans gedurende deze reis door de Po-vlakte. Tussen Milaan en Venetië werd het niet veel beter. Ja, de schepping was verre van volmaakt, had Picander in de 35 jaar van zijn leven ervaren. Hoe meer je wist van de wereld en de mensen, hoe pessimistischer een mens kon worden. Maar hij was betrekkelijk jong en stond open voor alles wat nieuw en anders was, wat een prettige eigenschap was voor iemand die achter de schrijftafel in opdracht theaterlibretto's, gelegenheidsgedichten, vertalingen, een pamflet of een artikel voor Le Journal Saint Germain moest schrijven. Elke inval, elk idee, maar ook elke alledaagse ervaring kon het waard zijn verwerkt te worden in alles wat hij moest bedenken en opschrijven. Alleen in zijn geheime dagboek kon hij zich vrij laten gaan, vooral als het liefdesgedichten betrof, waar trouwens al heel lang geen aanleiding meer voor was.

Dat dagboek had hij thuis gelaten, toen hij een keuze moest maken welke boeken hij wel of niet mee moest nemen. Voor Milo Picander, van beroep toneelschrijver, zeg maar gerust goochelaar met woorden, geboren in de Rue du Roi, verbonden aan het Théâtre de Paris, atheïst, vrijgezel, woonde de liefde op een onbekend adres. Hoe ouder hij werd, hoe minder de vrouwen naar hem omkeken, zodat hij na afloop van een wandeling, thuisgekomen, eindeloos voor de spiegel stond om de status van zijn mannelijke aantrekkingskracht te peilen, zijn eerste grijze haren te ontdekken, de zich langzaam maar zeker uitbreidende rimpels en verse kraaietootjes te bestuderen, zijn rug te rechten, een wenkbrauw op te trekken en de stoere twintiger in hemzelf nieuw leven in te blazen. Voor de liefde was de onverminderd voortschrijdende tijd de grootste vijand. Hoewel, welke man kon peilen waar vrouwen voor vielen? Was zijn mooie, jonge nicht Aloïse niet voor een lelijke, veel oudere man gevallen?

In de periode van een theaterpremière dacht hij niet aan een liefdespartner, dan leefde de wereld op. Dan kwamen de besprekingen over zijn teksten en logeerde hij wekenlang in het toneelhuis, in het levensritme van de theatergroep, het keiharde werken, het feesten elke avond, zodat hij de volgende ochtend met een houten kop boven de schrijftafel achter het toneel zat, waar decorschilders en lichtmakers rondsjuwden. Dan paste hij regels aan, schrapte complete passages, herschreef stukjes tekst en discussieerde met een doorgaans vrolijk, soms van vermoeidheid chagrijnig gezelschap over te lange zinnen of te korte frases. Die kunstmatige werkelijkheid, die namaakwereld van het theater met zijn halfgeschminkt rondlopende, deels verklede acteurs, jongleurs, danseressen en podiumpersoneel, die hele dynamiek van kunstlicht, kos-

tuums, maskers en attributen, werkte bij hem iedere keer als een verjongingskuur, ja, als een aphrodisiacum, wanneer hij, na maanden futloosheid en onthouding, ineens een enerverende nacht met een van de figurantes of danseressen doorbracht. Dan was hij voor even verliefd en gelukkig. ‘Het theater is het leven,’ riep hij dan uit, dansend door zijn slaapkamer. Maar een volgende avond zag hij zijn Mimi of Putschi met een ander tussen de kussens en de gordijnen achter de coulissen verdwijnen. De liefde was even vluchtig en ongrijpbaar als een wolkje poeder in het boudoir van een courtesane.

Toen kwam het verzoek van Jacques Gourmet, de intendant van het Théâtre de Paris, dat Picander maar eens naar Venetië moest afreizen waar de Commedia dell’arte triomfen vierde en in de loop van de tijd tot het beste voorbeeld van het genre van Europa behoorde met zijn vaste typetjes als Pulcinella, Pantalone, Arlecchino en Dottore. ‘Het publiek wil lachen. Onze Franse versie van de Commedia is niet grappig genoeg, de Venetianen kennen als uitvinders van de Commedia dell’arte het geheim. Neem dat geheim mee. Picander, en doe je voordeel met je ervaringen daar. Laat me af en toe weten hoe het er voorstaat.

Dat liet hij zich niet ontgaan. Wie weet kreeg hij met zijn opgedane ervaring en kennis meer opdrachten, wellicht een aanstelling als theaterintendant ergens in Parijs of Lyon, of wie weet, in Italië zelf, waar de mooie vrouwen van de bomen te plukken waren als rijpe sinaasappelen, zoals hij had horen vertellen. Waar jeugd en schoonheid eeuwig duren, volgens anderen. Straks woonde hij met de vrouw van zijn leven in een prachtige villa aan de kust van de Adriatische Zee of gewoon in Venetië, al kon Picander zich van die stad geen voorstelling

maken. 'Net als Amsterdam,' had Gourmet lachend gezegd, 'maar dan totaal anders.'

Van Venetië meende hij een beeld te krijgen tijdens de vaste halteplaatsen, zoals Brescia, Verona, Vincenzo en Padua. Steeds dezelfde pleinen met blokvormige huizen en zacht glooiende, oranje pannendaken, zelfs de kerktorens waren met zo'n dak getooid. Hier had de gothiek nergens grond onder de voeten gekregen. Alleen een barok paleis zo nu en dan, en in Vicenza, net als in Verona, een enorm colosseum, dat de Romeinen daar ooit hadden neergezet. Hij had in Verona, terwijl de reis-koets van reizigers en paarden wisselde, door een van de bogen van het colosseum een blik op het binnenterrein geworpen, op de immense ruimte die eigenlijk heel geschikt zou zijn als openluchttheater.

Toen Padua in zicht kwam, was de hemel al een stuk donkerder geworden. Op het plein werd de reizigers voor Venetië verzocht over te stappen. Een uur later zou de koets naar de Veneto vertrekken, waarna een boot hen naar de stad bracht. De Dolomieten, half verscholen in de lage bewolking van de avond, losten zich in het duisteren van de horizon op. Hij borg het boek dat hij onderweg aan het lezen was in zijn reisvalies, trok zijn benen onder die van zijn buurman uit en rolde zich in een hoek voor de laatste etappe. Over drie uur moesten ze in de Veneto zijn, het grote gebied aan de kust dat onder het rechtssysteem van de stadsstaat Venetië viel. Daar, aan de kade, was in het duister praktisch niets te zien van wat een drijvende stad in de zee moest zijn, hoogstens een aantal lichtbakens om de schepen veilig naar de oever en haven te leiden. Van een haven was trouwens nauwelijks sprake. Op het moment dat de boot Venetië naderde en de vormen van de

eerste huizen en torens zichtbaar werden als zwarte silhouetten tegen een hemel van donker ultramarijn, was het of hij een sprookje binnenvoer, een andere wereld, een eiland, dobberend op de korte golfjes van de lagune en in het oosten van de Adriatische Zee. Overal was het klotsen van water hoorbaar, tegen de scheepswand, langs de kaden en trappen die naar het water leidden, tegen de afgemeerde schepen en schuiten. Het geluid leek uit het inwendige van de stad voort te komen.

Zoals hij nu wat verloren op de kade, de Fondamenta degli Scalzi, stond, hoorde hij dat permanente geklots voor het eerst. Het leek uit alle hoeken en gaten van de stad te komen, achter een groepje huizen vandaan, om het vlakbij gelegen kerkgebouw heen, onder de, zo ontdekte Picander de volgende dag, ontelbare kleine bruggen. Hij wachtte met de twee overgebleven reizigers op het bagagevervoer, dat uit kleine groepjes met olielampen uitgeruste jonge mannen bestond, voorzien van kruiwagens en handkarren. Gondels lagen te dobberen, wachtend op eventuele passagiers. Enkele politieagenten, in hun zwarte cape en roodbeplumde driesteek, monsterden met argwanende blik de gearriveerde passagiers. Hij wenkte de twee dichtbijzijnde bagagejongens. Zoals de kapitein had aanbevolen was dit de beste manier om thuis te komen om het logement of logeerafres te bereiken. Wie als vreemdeling in een duister Venetië de weg moest vinden, liep het risico te verdwalen of te worden overvallen. Sommige stadsdelen werden 's nachts afgesloten voor de veiligheid van de bewoners. Maar dat was immers overal zo. Hij gaf het adres op en de kleine optocht zette zich in beweging. Bij het logement, niet al te ver van de aanlegplaats, drukte Picander de jongens een kwart zecchino in hun handen en bonsde op de hoge, dubbele deur.

Het was de lange reis, het was de warmte, die zelfs met de wijdopen ramen van het appartement, niet te verdrijven was, maar ook de vreemde omgeving en de onbekende geluiden, die zorgden dat hij de slaap niet kon vatten. Na enkele uren stapte hij, nat van het zweet, het bed uit, ontstak een kaars en zette zich aan de kleine tafel naast het bed om een brief te schrijven aan Jacques Gourmet om hem te laten weten dat hij goed was aangekomen. Hij werd echter uit zijn concentratie gehaald door een woeste kreet, alsof iemand om het leven werd gebracht. Onder zijn raam glinsterde het water van een gracht, een kanaal zoals dat in Venetië werd genoemd, waar de smalle straten naast het logement op doodliepen. De straatjes aan de overkant van het water onder hem eindigden in kleine trapjes waar bootpassagiers aan wal konden stappen. Hij zag de donkere, met luiken gesloten gevels, hier en daar een open raam, waarvan een enkel was verlicht. Waar de kreet vandaan kwam, kon hij niet achterhalen. Hij bleef gespannen luisteren en tuurde tevergeefs in het duister. Ergens klonken snelle voetstappen. In het straatje naast het logement maakten twee mannen ruzie. Iemand hief lallend een gezang aan.

Hij wilde zich weer aan het schrijven zetten, toen hij iets bij het trapje aan de overkant zag bewegen. Hij doofde zijn kaars en keek naar de plek waar nu iemand, gedekt door het duister, een pakje in een mandje op de onderste trede legde. Angstvallig keek ze om zich heen en verdween weer in de schaduwen. Picander hield zijn adem in en tuurde naar het mandje. Af en toe trokken en duwden golfjes er tegenaan, alsof ze het uitdaagden tot een spelletje. Sommige reikten zo ver, dat het mandje bijna in het water werd getrokken. Maar het bleef na enkele draaiende bewegingen toch liggen. Wat was het? Smokkelwaar? Zou iemand het straks stiekem komen opha-

len? Was er een inbraak gepleegd en werd daar de buit verstopt?

Hij besloot te wachten, wie weet leverde al deze geheimzinnigheid stof op voor een mooi verhaal.

Hij moest daar, knielend op de houten vloer, geleund tegen de vensterbank, toch even zijn weggedommeld. Nu schrok hij op. Hij had gepiep gehoord, een onderdrukte snik. Een geluid als van een jong bang katje. Gehik, een haperend huiltje. Hij gluurde over de rand van de vensterbank waar zijn oog bleef rusten op het pakketje in het mandje dat daar nog steeds lag te wachten. De golfjes hadden het opgegeven, op zoek naar een ander speeltje. Er bewoog iets tussen de lappen. Het kon niet anders, dit waren jonge katjes. Maar nee, het geluid, hoe zwak ook, was onmiskenbaar van een baby. Hij wilde naar beneden rennen, misschien kon hij het nog redden. Maar nu klonk het geplas van riemen in het donkere water. Een walmende toorts zette dit deel van de gracht in een flakkerend licht. Een zwarte gondel verscheen binnen zijn gezichtsveld. Voor en achter stond een gondelier. Ze boomden langzaam voort en manoeuvreerden naar het trapje, naar het mandje. Het mandje werd opgepakt. De gondelier greep tussen de lappen en nu zag Picander wat deze in zijn handen hield. Een pasgeboren kindje. Het begon opnieuw geluidjes te maken, een langgerekte, bibberige jammerklacht. De gondeliers zeiden iets tegen elkaar, vervolgens tegen de baby en legden haar onder de huif van de gondel waar tot zijn verbijstering meer pakjes lagen. Wat was dit? Kinderroof? Zoiets had hij nog nooit meegemaakt, zelfs niet onder de bruggen van de Seine waar toch ook van alles gebeurde dat niet pluis was. Hij trok haastig een hemd aan en stommelde de trap af naar het appartement van

de logementhouder. Maar hoe hij ook klopte of bonsde, niemand deed open. Hij wilde naar buiten gaan, maar toen hij de grote grendels en sluitbalken op de binnenkant van de voordeur zag, besloot hij het er maar bij te laten. Wat als hij overvallen werd in deze straat? Hij liep terug naar zijn kamer, liet zich op het bed vallen en besloot het voorval morgen meteen bij de politie te melden. Terwijl elk detail dat hij had gezien door zijn hoofd spookte, viel hij in een droomloze slaap.

Doornat van het zweet werd hij de volgende ochtend wakker. Het zonlicht dat binnendrong leek wel een grote theaterspot. Buiten bleek de stad al wakker te zijn. Het eeuwige roepen en schreeuwen, het gehamer uit timmerwerkplaatsen en smidse, de klok van de naburige kerk van San Geremia. Elk geluid hield een belofte in. Vandaag stapte hij als een vreemde Fransman Venetië binnen. Maar wie weet was hij over een poosje een Venetiër onder de Venetiërs.

illustratie op voorplat
Natale Schiavoni
(Chioggia 1777 – Venetië 1858)
RITRATTO DI FANCIULLA (detail)
olieverf op doek, 49 x 39 cm

illustratie op achterplat
Francesco Guardi
(Venetië 1712 – Venetië 1793)
DE SPEELZAAL VAN PALAZZO DANDOLO IN SAN MOISÈ (detail)
olieverf op doek, 108 x 208 cm

© boekwerk & partners, Groningen & Eric Bos, Groningen
omslagontwerp: Studio De Kleurdoos
opmaak: Reinier Hartjes, Winschoten

ISBN 978-90-5402-255-8

NUGI 630

boekwerk & partners
Emmstraat 31-2
9722 EW Groningen

www.boekwerkenpartners.nl